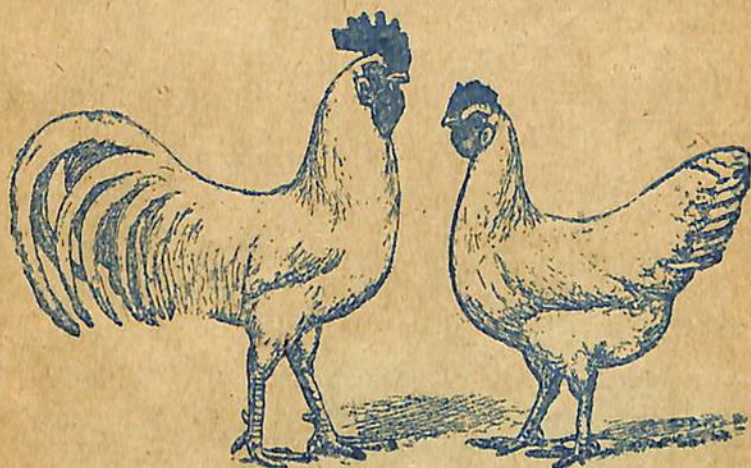

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՄԱՏՁԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

№ 11

Է. Ա. ԳԵՐԱՍԻՄՅԱՆ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԹՈՂՈՒՆՆԵՐԻ
ԿԵՐԱԿՐՈՒՄՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔԸ

6365.083/4

11688

7-49

~~Генеральный~~ ф. 11.

~~Генеральный~~ по генер-

~~аль~~ ф. 11. по ф. 11.

30.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՄԱՏՁԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

№ 11

636.5.083

9-49

Է. Ա. ԳԵՐԱՍԻՄՅԱՆ

ԱՏՈՒԳՎԱՄ Է 1961 թ.

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԹՈՂՈՒՆՆԵՐԻ
ԿԵՐԱԿՐՈՒՄՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔԸ

4688

A 19215

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ 1948

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների Ակադեմիայի
Նախագահության կարգադրությամբ:

Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Պրեզիդենտ Վ. Հ. ՀԱՄԱՐՉՈՒՄՅԱՆ

Յ. Ա. ԴԵՐԱՍԻՄՅԱՆ
КОРМЛЕНИЕ И СОДЕРЖАНИЕ
ОБЪЕЗДНО-ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПТИЦ

(На армянском языке)
Изд. АН Арм. ССР, Ереван, 1948 г.

ՆԵՐԱՇՈՒԹՅՈՒՆ

Գյուղատնտեսական թռչունները տալիս են շատ օգտակար մթերքներ՝ համեղ և սննդարար միս, մանուկների և հիվանդների համար առանձնահատուկ դիետիկ նշանակություն ունեցող ալիտակ միս, մեծ քանակությամբ ձու, փետուր, բմբուլ։ Աղբը ուժեղ ազդեցություն պարարտանյութ է։

Հավի ձուն բարձր սննդարար արժեք ունեցող մթերք է, որն իր կեղևի շնորհիվ երկար կարող է պահվել թարմ վիճակում։ Ձուն գործ է ածվում նաև ներկեր պատրաստելիս և կաշվի արդյունաբերության մեջ։

Թռչուններ պահելը համեմատաբար հեշտ է, որովհետև նրանք կարող են օգտագործել ամեն տեսակի կերեր և սննդաբաղադրանքներով զանազան մնացորդներ։ Բացի դրանից նրանք շատ արագ են բազմանում ու վաղ աճա են, և այդ տեսակետից շատ արժեքավոր են տնտեսության համար։

Մինչև Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ Ռեոլուցիան թռչնաբուծությունը մեզ մոտ հետաձուլված էր։ Թռչուններին պահում էին մյուս կենդանիների հետ միասին՝ մութ, կեղտոտ, նեղ գոմերում և վատ էին կերակրում։ Բնականաբար հավերի ձվառությունը շատ ցածր էր, տարեկան հազիվ հասնում էր 40—50 ձվի։

Սովետական կառավարությունը մեծ ուշադրություն է դարձնում թռչնաբուծության զարգացման վրա։ Բոլոր կոլխոզներում կազմակերպված են թռչնաբուծական ապրանքային ֆերմաներ, որոնցից լավագույնները մեծ նվաճումներ ունեն թռչունների ձվառությունը բարձրացնելու գործում։

Մինչև Հայրենական Պատերազմը Սովետական Միությունում կար 216 միլիոն գլուխ գյուղատնտեսական թռչուն, որից 55 միլիոն՝ ցեղական, իսկ ցարական Ռուսաստանում կար միայն 16 հազար ցեղական թռչուն։

Հավերի ձվատվությունը տարեց-տարի աճում է: Եթե 1933 թվին տարեկան միջին ձվատվությունը կազմում էր 60 ձու, ապա 1944 թվին կոլխոզներում արդեն հասնում էր 144 ձվի:

Հավադույն թռչնաբուծական տնտեսություններում ձվատվությունը ավելի բարձր է, օրինակ՝ Մոսկվայի մոտ, Պորկի 2-րդ սովխոզում 51,5 հազար հավից միջին թվով ստացված է 174-ական ձու, Ղրիմի «Կրասնիյ» սովխոզում 86,7 հազար հավից ստացվել է 13,8 միլիոն ձու, կամ յուրաքանչյուրից 160 հատ:

Մոտավորապես նույն ձվատվությունը կար Բրատսկոյի թռչնադործարանում: Այդ գործարանում նույն տարվա աջադաշներին և 3 տարեկանից բարձր ծեր հավերին գիրացնում են, կիրառելով մեքենայական կերակրում: Հավին բռնում են ձեռքի վրա, և հատուկ մեքենան ոտքով շարժելով, նրա քուչը միանգամից լցնում են կերով, աշխատելով, որ թռչունը, որքան կարելի է, շատ կեր ընդունի: Գիրացած թռչուններին գործարանի տարբեր բաժիններում մորթում են, մաքրում, սառեցնում, հատուկ ձևով փաթաթում և ուղարկում վաճառման կետերը:

Այդ խոշոր տնտեսությունները չափազանց ինտենսիվ ձևով են կազմակերպված: Հավանոցները 3 հարկանի են ու շատ երկար, իսկ մեջը հավերը տեղավորված են 3—4 հարկանի խմբային կամ անհատական վանդակներում: Թռչունները չեն օգտվում արոտից, դուրս չեն թողնվում. բայց շատ կանոնավոր են կերակրվում, աշխատվում են արհեստական արևով (կվարցի լամպաներ) և բոլոր անհրաժեշտ պայմաններով: Հավերը նույն վանդակներում ձու են ածում: Նրանց թուխս չեն նստեցնում և հուտերն ստանում են տնտեսության ինկուբատորներում:

Սովետական Միությունում ինկուբացիայի միջոցով ձուտեք ստանալը մեծ ծավալ է ընդունել, կազմակերպվել են բազմաթիվ աշխատական ինկուբատորային թռչնաբուծական կայաններ, որի շնորհիվ թռչունների գլխաքանակի բազմացումը չափազանց արագացել է հեշտացել է:

Հավաբուծությունից դեռ շատ հետ է մնում ջրային թռչունների և հնդկաձկների գլխաքանակի աճը, չնայած, որ կան նրանց զարգացման բոլոր հնարավորությունները:

Մեր սեպուքը ինչպե՞ս, Սովետական իշխանության օրոք, թռչնարուծությունը զգալիորեն աճել է. բոլոր կոլխոզներում էլ թռչնարուծական ֆերմաներ, գործում են մի շարք ինկուբատորային կայաններ՝ Երևանում, Լենինականում և Սևանում, որոնք հաղարավոր ճուտեր են մատակարարում կոլխոզներին:

Ստալինյան նոր հնգամյակով նախատեսված է գյուղատնտեսական թռչունների զլխաքանակի և ձվատվության զգալի աճ:

Տեղական հավերը հավարյա չեն ուսումնասիրված: Դեռ լաճի զրված ֆերմաներում հավերի կերակրման ու խնամքի գործը: Այս ուղղությամբ դեռ մեծ անելիքներ կան:

Մեզ մոտ Հայաստանում, Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների Ակադեմիայի Անասնապահական Ինստիտուտում, Ակադեմիայի իսկական անդամ Ս. Կ. Կարապետյանի ղեկավարությամբ 3-րդ տարին է ինչ հետաքրքիր փորձեր են կատարվում՝ տեղական հավերին ու ճուտերին գրոժներով կերակրելու ու նրանց ձվատվությունը, կենդանի քաշն ու աճը բարձրացնելու ուղղությամբ: Ներկայումս մեր կողմից ուսումնասիրվում է նաև գրոժներով կերակրվող թռչունների նյութափոխանակությունը: Անցյալում Անասնապահական փորձակայանում ուսումնասիրել ենք արյան ալյուրի և սննդարգյունարներության ուրիշ մնացորդների ազդեցությունը հավերի ձվատվության վրա:

Մեր նպատակն է այս գրքույկով կոլխոզային թռչնարուծական ֆերմաների աշխատողներին ծանոթացնել թռչունների ճիշտ կերակրման և խնամքի կազմակերպման գործին:

ՏՆԱՅԻՆ ԹԻՉՈՒՆՆԵՐԻ ԾԱԳՈՒՄԸ

Ժամանակակից հավերը, ըստ Դարվինի, ծագել են վայրի բանկիվյան հավից, որը տարածված էր դեռ սրանից երեք հազար տարի առաջ Ասիայում, Հնդկաստանում, Ցեյլոնում և Զոնգյան կղզիներում:

Սրանք փոքր, մինչև 0,6—0,8 կիլոգրամ քաշ ունեցող, վառ կարմիր գույնի շարժուն թռչուններ էին և ածում էին միայն 8—12 մանր ձվեր, որոնցից տարեկան երկու անգամ ճուտ էին հանում:

Դարավոր ընտրության և լավ կերակրման շնորհիվ, այս հավերից ծագում են առել բազմաթիվ կուլտուրական ցեղեր, որոնք ունեն զանազան երանգավորում, կենդանի քաշ և ձվատվություն:

Տնային բաղերը ծագել են վայրի բաղերից: Դեռ 1000 տարի սրանից առաջ Հունաստանում արդեն կային ընտանի բաղեր:

Ամենահին ծագում ունեն սագերը, որոնց ներկա ցեղերը քիչ են տարբերվում իրենց նախորդներից:

Հնդկահավերին ընտելացրել են 1500 տարի սրանից առաջ և մոտավորապես այդ ժամանակ ներմուծել են Եվրոպա:

ՀԱՎԵՐԻ ՑԵՂԵՐԸ

Հավերի ցեղերը ունեն ձվատու, մսատու և ընդհանուր օգտագործման ուղղություն:

Ձվատու ցեղերն ունեն բարձր ձվատվություն, բայց փոքր կենդանի քաշ և ընդունակ չեն լավ բավելու (զիրանալու):

Մսատու ցեղերը, ընդհակառակը, չունեն այնքան բարձր ձվատվություն, բայց ընդունակ են շատ միս և ճարպ կուտակելու:

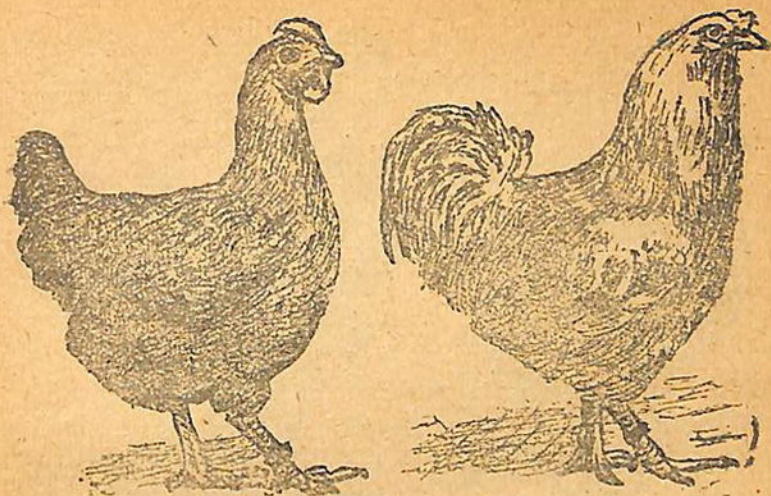
Ընդհանուր օգտագործման ցեղերն ունեն բավական բարձր ձվատվություն և մսատու հատկություններ:

Մեզ մոտ՝ Սովետական Միությունում, հայտնի են Ուկրաինական ականջավոր հավերը, որոնք ունեն բարձր ձվատվություն և որոնց կենդանի քաշը մեծ է:

Յուրովյան ցեղի հավերը տալիս են տարեկան միջին թվով 108 ձու: Հավերի կենդանի քաշը հասնում է 3,8 կգ, իսկ աքաղաղներինը՝ 5,4 կգ (նկ 1):

Հին ցեղերից կարելի է նշել սպիտակ լեզգորներին, որոնք տարածված են ամբողջ աշխարհում, ունեն բարձր ձվատվություն, բայց մանր են և մսատու հատկությունները ցածր են: Ավելի քիչ են տարածված սև և կարմիր լեզգորները (նկ. 2):

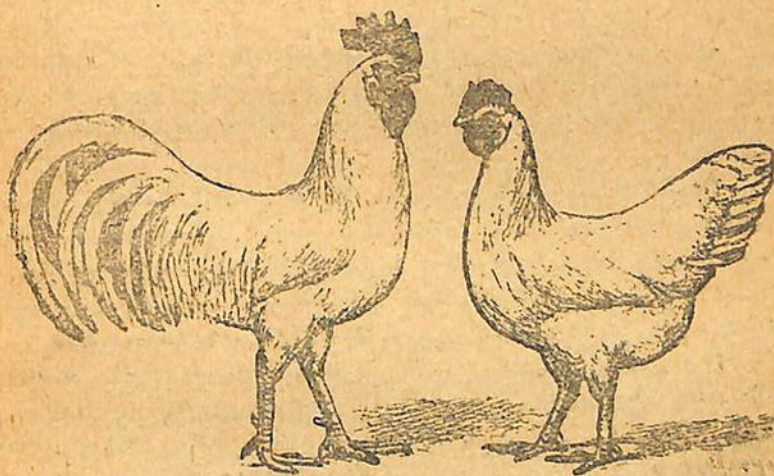
Ռոդ-Ալյանդները վառ կարմիր գույնի բավական խոշոր հավեր են, ունեն ընդհանուր օգտագործման ուղղություն: Հավերի կենդանի քաշը հավասար է 3 կգ, իսկ աքաղաղներինը՝ 3,8 կգ:

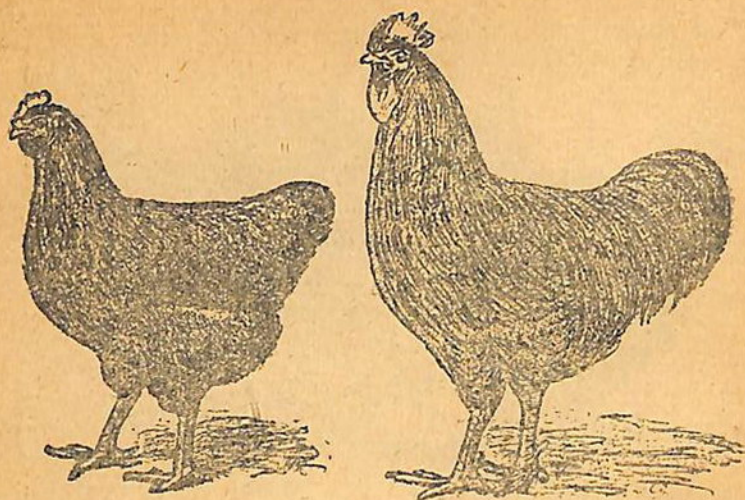
Նկ. 1. Յուրլոյան ցեղի հավը և աքաղաղը:

Սրանց միջին ձվատվութիւնը, ինչպէս և լեզգորներինը, հասնում է տարեկան 170 - 190 ձվի (նկ. 3):

Հայտնի են նաև ուրիշ մի շարք ցեղեր, որոնցից, սակայն,

Նկ. 2. Լեզգորներ:

Նկ. 3. Ռոդ-Ալյանդներ

մենք կարծում ենք, ետ չեն մնա, և մինչև անգամ մեզ մոտ ա-
վելի լավ արդյունքներ կտան մեր տեղական հավերը, որոնք
դեռ հին ժամանակներից հայտնի են բարձր ձվատվությամբ և
գիրանալու ընդունակությամբ:

Հին կուլտուրական ցեղերից Հայաստանի պայմանների հա-
մար հարմար են ճանաչված սպիտակ լեզգորները, որոնք ներկա-
յումս բավականին մեծ քանակությամբ կան մեզ մոտ և բազմաց-
վում են:

Փորձերը ցույց են տվել, որ մեր տեղական հավերը ընդու-
նակ են բավական միս ու ճարպ կուտակելու, գիրանալու: Մա-
կայն նրանց ձվատվության և մսատվության պոտենցիալ (թաք-
նեղված) հնարավորությունները զրսևիտիլու ուղղությամբ դեռ
մինչև այժմ լուրջ ուսումնասիրություններ չեն կատարված:

Այս գործը հետզհետե պետք է կազմակերպվի մեր թոչնա-
բուծական ֆերմաներում, տեղի լավագույն թոչնաբուծների
կողմից, անասնապահության հետադոտական հիմնարկների ղեկա-
վարությամբ և ռազոնական զոոտեխնիկների օժանդակությամբ:
Վատ կերակրման և խնամքի հետևանքով, տեղական հավերը
մահր են և շատ քիչ ձու են ածում: Բացի լավ կերակրելուց և

Քանախուր, որի մասին խորհուրդներ կատանաք այս գրքուկում,
հարկավոր է նաև հետևել և հայտնաբերել լավագույն հավերժն,
ընտրելով նրանց խոշոր ձվերից, ինկուբատորում կամ թռչնախ-
տակ դնելու համար: Խոշոր ձվից դուրս է գալիս խոշոր և ունի
ամրակաղձ ճուռ: Այս տոհմային աշխատանքը կազմակերպելիս
հավերժն հարկավոր է համարակալել: ոտքերին անցկացնել մե-
տադյա օդակ, տպած համարով և կազմակերպել ձվատվության
անհատական հաշվառում:

ԻՆՉ ԿԵՐԵՐ ԿԱՐԵԼԻ Է ՏԱԼ ՀԱՎԵՐԻՆ

Հատիկավոր կերեր: Որպես հավի կեր ընդունված են՝ դարին,
կորեկը, եգիպտացորենը, վարսակը, ոսպը, սխեռը: Այս հատիկ-
ները կարող են լինել նվազ (չմշկված), բայց ոչ բորբոսնած,
այլապես կարող են վնասել հավերին:

Սննդարդյունաբերության մնացորդները: Հավերին տալիս
են նաև հացահատիկների և յուղատու բույսերի՝ կանեփի, կտավ-
հատի, բամբակի սերմերի մշակման հետևանքով ստացված
մնացորդներ, այն է՝ ալյուրի թեփ, ջրաղացի սպիտակ կամ մոխ-
րագույն փոշի և ապա տաբբեր տեսակի քուռայեր և այլն:

Եթե թռչնաբուծական ֆերմայի շրջակայքում կա կոնսերվի,
գարեջրի, շաքարի կամ գինու գործարան, անպայման պետք է
օգտագործել և սրանց մնացորդները (պտուղների մանր կորիզ-
ները, մաշկերը, հատիկները և այլն), որոնք թե աննշտաբար են,
թե շատ օգտակար: Բայց ձեզ անձանոթ կերը պետք է փորձել
մի քանի, ոչ այնքան արժեքավոր թռչունների վրա, սկսելով
ամենավորը քանակությունից (3—5 գրամ), ապա նոր կերա-
կրել բոլորին:

Ինչպես հատիկավոր, այնպես էլ այս և բոլոր կերերը չպետք
է լինեն բորբոսնած կամ մզված:

Կենդանական ծագում ունեցող կերեր: Հավերը մեծ պահանջ
են դրում սպիտակուցային կերերի, որոնց պակասության դեպ-
քում նրանց ձվատվությունը արագությամբ ընկնում է:

Առանձնահատուկ նշանակութուն ունեն կենդանական ծա-
գում ունեցող կերերը, մսի կոմբինատների և ձկան արդյունա-
բերության մնացորդները, որոնցից պատրաստում են մանրաց-
րած և չորացրած մսի կամ մսաոսկրային ալյուր, արյան կամ
ձկան ալյուր:

Եթե կոլեկտում մտնում են առողջ տալար, ապա նրա արշուշը կարելի է հավաքել, եռացնել չորացնել և քիչ քիչ տալ հավերին:

Հայաստանում, Երևանի և Լենինականի մի կոլեկտանում արտադրվում է մսի, արյան և մսատուրային ալյուր, բայց ցավոք սրտի, մեղ մոտ անասնապահության մեջ այդ արժեքավոր կերերը դեռ չեն օգտագործվում:

Կարելի է օգտագործել ոչ վարակիչ հիվանդություններից ստացված անասունների դիակները, միայն անպայման ամեն անգամ անասնաբուժի թույլտվությամբ: Դիակի միսը պետք է եփել կաթսայում 2—3 ժամ, ապա մանրացնել, չորացնել և կերցանել հավերին:

Երեխաները կարող են մատակարարել թոչնաբուժական ֆերմային մի շարք սննդարար կերեր, հավաքելով գորտեր, բզեզներ, միջատներ, խլուրդներ և որդեր: Գորտերին պետք է տեղավորել պարկի մեջ և իջեցնել կաթսայում եռացող ջրի մեջ՝ կես ժամով: Խլուրդներին պետք է հփել մեկ ժամ, որից հետո կեղեր հեշտությամբ անջատվում է մարմնից: Սրանց միսն էլ պետք է հփելուց հետո չորացնել և մանրացնել պահելու համար, կամ ուտեցնել թարմ վիճակում:

Միջատները և որդերը, որոնք մնաս են հասցնում այգիներին, բանջարանոցներին և դաշտերին, նույնպես լավ կեր են հավերի համար:

Գարնանը, ծառերը կանաչելուն պես, նրանց վրա մեծ քանակությամբ բզեզներ են հավաքվում: Եթե այդ ժամանակ ծառը ուժեղ թափ տրվի, ապա տակը փռած շորի վրա կթափվեն մեծ քանակությամբ բզեզներ ու միջատներ: Սրանց պետք է տեղավորել բերանը փակ, թիթեղյա տափակ ամանի մեջ և թույլ կրակի վրա (փոխ մեջ) չորացնել: Այս վիճակում կերը երկար կարող է պահպանվել: Անձրևորդերին կարելի է նույնիսկ բազմացնել: Դրա համար գոմաղբով հարուստ հողը փխրեցնում են ջրում ու ծածկում տախտակներով, կամ խսիրով, որը հողը միշտ խոնավ է պահում: Ծածկի տակ որդերը արագ բազմանում են:

Միջատներ և բզեզներ կարող են հավաքել և իրենք հավերը, որոնց շարժական տնակներով փոխադրում են

արտոնները կամ վարակիւմ զաշտերը, ֆնասատուններից մաքրելու նպատակով: Պատմենք այս առթիւ մի դեպք:

Ակադեմիկ Տրոֆիմ Լիսենկոն 1938 թվի ամառը ստանում է Ստալինյան մարզի Օլգինյան ռայոնի Պարտույկովի քարտուղարից կայծակ-հեռագիր, որով խնդրում է շտապ ուղարկել մասնագետ-միջատաբան, ֆնասարար կրիայի կի դեմ պայքար կազմակերպելու համար: Այդ միջատը աճելի տարածություններ էք գրավել և փչացնում էր հացահատիկների ցանքերը: Վարակիւմ ցորենի ալյուրը կորցնում էր խմորվելու ընդունակութունը, հացը թխելիս չէր բարձրանում, փչանում էր համը, այդպիսի հացը և առաջացնում էր գլխի և հոգեքի գավեր:

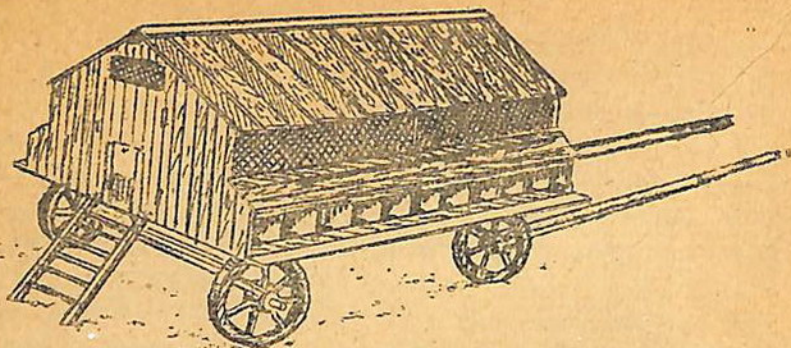
Ֆնասատու կրիայիչը ժամանակ առ ժամանակ վարակում է զաշտերը ու շատ մեծ ֆնասներ հասցնում: Զմեռը նա անց է կացնում զաշտերի մոտ գտնվող անտառներում:

Ստանալով հիշյալ հեռագիրը ակադեմիկոս Լիսենկոն իր ինստիտուտի գիտական աշխատողների հետ նախաձեռնեց պայքարը ֆնասատու միջատի դեմ: Շատ ուրիշ միջոցների հետ միասին փորձեցին հետևյալը: Միջատաբանի ղեկավարությամբ մոտակայքում գտնվող կոլխոզները իրենց ֆերմաների ամբողջ հավերձ շարժական տնակներով փոխադրեցին անտառ:

Առաջին օրը հավերը հարձակվեցին միջատների վրա, ագահաբար կերան ու ֆնասվեցին, բայց շուտով բոլորը առողջացան ու այնուհետև արդեն չափավոր էին ուտում: Այդ տարին հավերը մեծ օգուտ տվին, փրկելով դանքսերը: Իրանից հետո հավերի նման արշաֆներ կազմակերպվեցին և շատ ուրիշ տեղերում, մասնավորապես ճակնդեղի զաշտերի ֆնասատու՝ երկարակնճիթի դեմ (նկ. 4):

Կանաչ կերեր.— Սխալ կարծիք է, որ տնային թռչուններին հարկավոր է տալ միայն հատիկներ: Ինչպես վերևում ասացինք, չափազանց կարևոր են նրանց համար կենդանական սպիտակուցներով հարուստ կերերը: Դրանց հետ միասին անհրաժեշտ են հյուսթալի ու կանաչ կերեր, օրոնք դուրբամարս են և պարունակում են սպիտակուցներ և վիտամիններ¹: Դրանց թվին են պատկանում

¹ Վիտամինները առանձնահատուկ նյութեր են, որոնք չափազանց փոքր քանակությամբ գտնվում են բույսերի կանաչ մասերում, պտուղների և արմատապտուղների մեջ: Վիտամինները գտնվում են նաև կենդանիների ներքին

Նկ. 4. Շարժական տնակ

ցանովի կանաչ խոտերը, ինչպես, օրինակ, երեքնուկը, առվույտը, վիկան, սիսեուը և այլն. վայրի խոտերից շատ օգտակար է եղինջը:

Կերաբաժնի կեսը կարող է թաղկացած լինել կանաչ կերերից և արժատապառուղներից (գաղար, ճակնդեղ, եփած կարտոֆիլ): Հավերին կարելի է տալ նաև օրական մինչև 20 գրամ սիլոս, մանրացված վիճակում: Չպետք է մոռանալ, որ ձմեռվա տաժարներին էլ թոչուներ նույնպես վիտամինների պահանջ ունի: Ձմեռվա ընթացքում ձվատվության դադարելու պատճառներից մեկն էլ այն է, որ այդ ժամանակ հավերը անհամեմատ վատ են սնվում, քան ամառը, երբ նրանք լրացնում են իրենց սնունդը դաշտում: Ուստի անհրաժեշտ է մթերել ձմռան համար վիտամիններ պարունակող կերեր: Առվույտի, երեքնուկի խոտը, եղինջը, կամ նույնիսկ սովորական բնական խոտհարքների խոտը պետք է հնձել մասսայական ծաղկման սկզբնական շրջանում: Վիտա-

օրդանների, մկանների, կաթի և ձվի մեջ: Նրանք մուտք են գործում կենդանու կամ թռչունի օրգանիզմի մեջ կերերի հետ: Հայտնի են մի քանի տեսակ վիտամիններ՝ A, B, C, D, E, K և այլն: Սրանք գտնվում են տարբեր բույսերի մեջ և ունեն տարբեր ազդեցություն օրգանիզմի վրա: Վիտամիններից որեւէ մեկի բացակայությունը կամ պակասությունը առաջացնում են կենդանիների մոտ հիվանդություններ, որոնք կոչվում են ավիտամինոզներ, կամ նույնիսկ մահվան են հասցնում: Այս մասին ավելի մանրամասն կառվի մի փոքր հետո:

մինները պահպանելու նպատակով կանաչ խոտը չպետք է թողնել դաշտում, արևի տակ և գլուղը փոխադրելուց հետո չորացումը պետք է կատարել նույնպես շվաքում:

Երևելով մեր փորձից, միանգամայն հնարավոր է չորացումը կատարել մաքուր ավլած և ախտահանված գոմերում, որոնք խոտնձի ժամանակ սովորաբար ազատ են լինում: Լավ կլինի խոտը կախել սյուների արանքում խիտ՝ փայտերի վրա: Հարկավոր է խոտը չորացնելու ընթացքում շուտ տալ, խառնել, բայց շատ զգուշութամբ, որպեսզի տերևները չթափվեն: Չորացնելուց հետո վիտամինային խոտը պետք է մանրացնել, լցնել պարկերի կամ փայտյա արկղների մեջ, պահել մութ, բայց չոր պահեստում: Մանրացումը մենք կատարել ենք փորձի ձեռքով՝ թե կախող մեքենայով և թե կալում, երկու դեպքումն էլ ստացել ենք հաջող արդյունքներ:

Թռչնաբուծական ֆերմայի աշխատողները պետք է մեծ աշխատանք տանեն ֆերմային հատկացված մի քանի հեկտար հողամասը լավ մշակելու ուղղությամբ: Այստեղից կարելի է ստանալ ձմռան համար թե հատիկավոր կեր և թե մեծ քանակությամբ հյութալի կերեր՝ ճակնդեղ, գաղար, կարտոֆիլ, գդուռ:

Համֆային ճյուղեր: Հանքային նյութերը, հատկապես կալցիումը, միանգամայն անհրաժեշտ է կենդանիների և թռչունների սակորների ամրության և ընդհանրապես օրգանիզմի նորմալ աշխատանքի համար:

Հավը ամեն մի ձվի կեղևի հետ արտադրում է 2,5 գրամ հանքային նյութեր, որոնցից 2 գրամի չափ կալցիում: Հաշվի առնելով հանքային նյութերի նման մեծ ծախսը, թռչուններին միշտ պիտի ապահովել ալյուսիններով, տալով կերերի հետ, որոնք համեմատաբար աղքատ են կալցիումով, կավիճ կամ 6 ամիս առաջ հանդցրած կիր: Մի ուրիշ հանքային նյութ, ֆոսֆորը նույնպես շատ անհրաժեշտ է թռչուններին, մանավանդ նրանց ձվադրության շրջանում: Ֆոսֆորը փոքր քանակությամբ պարունակվում է կերերի մեջ: Ֆոսֆորով հարուստ է այրած ոսկորներից պատրաստված ալյուրը, որը իր մեջ ունի նաև մեծ քանակությամբ կալցիում: Լավ ֆերմաներում սովորաբար հավաքում են ոսկորներ, այրում վառարաններում, մանրացնում են ու փոշու ձևով որոշ նորմաներով տալիս կենդանիներին: Ոս-

կորները այրելուց հետո դառնում են փխրուն, այրվելու ընթացքում կորցնում են իրենց օրգանական մասը, բայց պահպանում են հանքային նյութերը:

Այս գործի նախաձեռնումը մեր Հայաստանի կոլխոզներում մեծ պատիվ կբերի ֆերմաների թռչնաբույժներին:

Հանքային նյութերի պակասությունից կենդանիները և թռչունները սկսում են նիհարել, թուլանալ, պակասում է նրանց մթերատվությունը:

Մորթված հավի ստամոքսում դուր տեսած կլինեք ավազ, որի նշանակությունը մի շարք գիտնականների կարծիքով, կերը մանրացնելու մեջն է: Ուրեմն, եթե թռչուններին դուր պահում եք շենքում, կամ ավլած բակում, պետք է ունենաք ավազի կույտեր, որից հավը կարևորին չափ ինքը կօգտվի:

Ավազը ինքը չի մարսվում, ինչպես կերը կամ ոսկրային ալյուրը:

Հավերին մանրացված վիճակում պետք է տրվի նաև փայտի ածուխ. սա ևս չի մարսվում, բայց կարևոր է որպես աղիքներում եղած գազերի և ֆլասակար նյութերի կլանիչ:

ԿԵՐԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՏՐԱՍՈՒՄԸ

Կերերի մանդարժեքը կարելի է բարձրացնել, ենթարկելով աղափսիները մշակման: Հատիկները կարելի է ծլեցնել, որից նրանք կհարստանան վիտամիններով և թռչունները ավելի հաճույքով կուտեն:

Ծլեցման տեխնիկան շատ պարզ է: Հարկավոր է հատիկները թրջել տակաոսների մեջ 2 օր, որից հետո փռել 20—30° ջերմություն ունեցող շենքում 7—10 սանտիմետր հաստությամբ, Մոտ մի շաբաթից հետո, երբ ծիլերը կհասնեն 6—8 սանտիմետրի, արդեն կարելի է կերցնել հավերին:

Շատ օգտակար են դրոժացված կերերը: Դրոժացում են մեծ մասամբ հատիկավոր կերերը: Դրոժացման պրոցեսը հիշեցնում է հացի խմորի թթվեցնելը թթվածնի միջոցով: Թթվածնի տեղ ալյուրի գործ են ածվում դրոժներ, նույնպես փոքր քանակությամբ:

Դրոժացման տեխնիկան նույնպես դժվար չէ: Երկու լիար գոլ, 30—40 աստիճան ջերմություն ունեցող ջրի մեջ լուծում են

0,5—1 կգ չոր հացի դրոժներ, որի վրա ավելացնում են 150—200 լիտր նույն ջերմությունն ունեցող գոլ ջուր: Սրա մեջ հետզհետե խառնելով լցնում են 100 կգ մանրացված հատիկների խառնուրդը: Շենքի և կերի ջերմությունը պետք է լինի մոտավորապես 23—27°: Խառնուրդը պետք է պահել բերանը բաց վիճակում սովորական ձևի փայտյա տաշտի մեջ: Կես ժամը մեկ անգամ պետք է խառնել, որպեսզի մասսան օդի հետ շատ չփվի և դրոժները, որոնք պատկանում են միկրոսկոպիկ,¹ սախարամի-ցետներ կոչվող սնկերի ցեղին, ստանան հարկ եղած չափով թթվածին և ավելի արագ բազմանան: 6—9 ժամ հետո դրոժացված կերիը պատրաստ են: Դրոժացված կերը պետք է տալ նույն քանակությամբ, ինչ չափով որ կտրվել նույն կերը առանց դրոժացնելու: Կենդանական ծագում ունեցող կերերը լավ չեն դրոժացվում: Խառնուրդի մեջ շատ սպիտակուցներ չպետք է լինեն, այս տեսակետից ավելի լավ է չդրոժացնել սիսեռը, սոյան, քուսպը:

Նույն ազդեցությունը կունենա, եթե կերերը դրոժացնելու փոխարեն, հավերին տանք գարեջրի դրոժներ քամած, մամլած վիճակում ջրով նախապես լվանալուց և ալկոհոլի մնացորդները հեռացնելուց հետո. դրոժները կարելի է կերցնել թարմ կամ չորացրած ձևով, յուրաքանչյուր հավին օրական 5—10 գրամ: Անասնապահության մեջ գործ են ածում կերի հատուկ դրոժներ: Մոտ ժամանակներս Հայաստանում սկսելու են գործել դրոժների մի շարք գործարաններ, որտեղ արտադրվելու են կերի դրոժներ, հատկապես անասունների և թռչունների համար:

ՀԱՎԵՐԻ ԿԵՐԱԿՐՈՒՄԸ

Ինչպես ասվեց, հավերի ձվատվությունը մեծ չափով պայմանավորված է նրանց լավ կերակրումով: Պետք է աշխատել, որպեսզի հավը ածի և աշնանը, և ձմեռը, այդ նպատակով անհրաժեշտ է ամբողջ տարվա ընթացքում լրիվ պահանջվել նրան պահանջվող բոլոր սննդանյութերով:

¹ Այնքան մանր, որ սովորական աչքով չեն երևում և դիտվում են միայն խոշորացույցի-միկրոսկոպի օգնությամբ:

Կերաբաժինները պետք է բաղկացած լինեն որքան կարելի է, բազմատեսակ կերերից:

Նկատի ունենալով, որ առանց մասնագիտական պատրաստականության հավելի համար նորմաներ՝ կազմելը և ռացիոն (կերաբաժին) նախատեսելը դժվարություն կենդանացնի, բերում ենք թռչնաբուծական Գիտահետազոտական Ինստիտուտի օրինակելի ռացիոնները, տարբեր ձվատվություն ունեցող լեզզորն ցեղի հավերի համար: Սրանք կիրառելի կլինեն և մեր տեղական հավերի նկատմամբ, որոնք իրենց կենդանի քաշով մոտ են լեզզորներին:

Աղյուսակում դուք կպատահեք այնպիսի կերերի, որոնք չկան ձեր ֆերմայում: Ներքևում բերում ենք նույն ինստիտուտի զիտոդությունները, այդպիսիները ուրիշ կերերով փոխարինելու չափերի մասին:

Հավերին հարկավոր է կերակրել հաճախ, օրական 4--5 անգամ: Առավոտյան պետք է տալ չոր հատիկներ և ապա հետևյալ 2 անգամը՝ թրջած թեփ, ալյուր և այլն: Վերջին անգամը, երեկոյան տալ նույնպես հատիկավոր չոր կերեր: Խմելու ջուրը թեթեւանոցում և թե բակում պետք է անպակաս լինի և փոխվի օրական 3—4 անգամ: Զմեռը ջուրը պետք է զովացնել և թույլ չտալ որ սառչի:

Բերքահավաքից հետո, դաշտում թափված շատ հատիկներ են մնում, որոնք չեն օգտագործվում: Կան բազմաթիվ օրինակներ, երբ հավերին շարժական տնակներով, ինչպես նկարագրեցինք վերևում, փոխադրում են դաշտերը, բաց թողնում և օրվա վերջում նորից հավաքում տնակի մեջ: Նույն ձևով, հավերին կարելի է փոխադրել նաև արոտավայր, խոտից օգտվելու համար:

Եթե թռչնաբուծական ֆերմային հաջողվեց կառուցել այդպիսի մի տնակ և կազմակերպել հավերի և մատղաշների փոխադրումը դաշտերն ու արոտները, ապա դա կլինի մի խոշոր քայլ կերերը խնայելու և թռչուններին ուժեղ սնունդ մատակարարելու գործում:

ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ԿԵՐԱՐԱՌՈՒՄՆԵՐ

1,7 կգ կենդանի քաշ ունեցող հավերի համար (գրամներով)

Կերերի անունները	Մեկ ամսում մեկ հավի ամած ձվերի քանակը							
	3	6	9	12	15	18	21	24
1. ՀԱՏԻԿՆԵՐ								
Վարսակ*	60	65	70	70	70	75	75	80
Կամ ուրիշ հատիկների լիարժեք փնացորդներ**	47	53	55	55	55	60	60	65
2. ԱՆՅՈՒՐԻ ԽԱՆՈՒՈՒՐԻ								
Վարսակ*	17	22	22	27	32	37	47	47
Կամ ուրիշ հատիկների լիարժեք փնացորդներ**	14	17	17	21	25	28	35	35
Ցորենի թեփ	10	10	10	10	10	10	10	10
Ապուլուլի մատղաշ խոտ	30	25	25	20	20	10	5	5
Կենդանական ալյուր (ձկան, մատուկային)	1	2	3	4	5	6	7	8
Դուրս	1	2	3	4	5	7	7	8
Ոսկրային ալյուր և կալիւն	3,4	4,0	4,6	5,3	6	6,6	7,5	8,3
Սեղանի աղ	0,2	0,2	0,2	0,25	0,25	0,25	0,3	0,3
ՀՅՈՒԹԱԼԻ ԿԵՐԵՐ								
Ճակնդեղ, դադար	30	30	30	30	30	30	30	30
Ընդամենը կերեր	137-153	143-160	148-168	150-170	150-178	157-180	162-188	170-196

* Այսինքն պահանջվող անդամայութիւնի քանակը:

** Եթե տնտեսութեանն ունի վարսակ, ապա երկու ասաղով (*) նշած կերերը չեն արվում, իսկ եթե վարսակ չունի, ապա չպետք է հաշվել ուսցիտում վարսակը, որը նշված է մեկ ասաղով (*):

Եթե հավի կշիւը ավել է վերևում նշված 1,7 կիլոգրամից, ապա յուրաքանչյուր ավելորդ 100 գրամ կենդանի քաշին պետք է ավելացնել 3 գրամ կեր, իսկ եթե պակաս է 100 գրամով, պետք է կերը պակասեցնել 3 գրամով: Գարնանը և աշնանը հատիկը պակասեցվում է 5 գրամով:

11688
A 19215

ՀԱՎԵՐԻ ԽՆԱՄՔԸ

Հավերին ոչ տոհմային ֆերմաներում պահում են աքաղաղ-
ների հետ միասին: Յուրաքանչյուր 10 հավի համար պետք է ու-
նենալ մեկ արաղաղ:

Հավերին միշտ պետք է դուրս թողնել զրոսանքի, դարնա-
նը, ամառը և աշնանը ամբողջ օրով, իսկ ձմռան ցուրտ օրերին
1—2 ժամով: Զրոսանքի ժամանակ թռչնանոցի բակի մի փոքր
մասը պիտի մաքրել ձյունից և ծածկել ծղոտով:

Առավոտյան հավերին դուրս պետք է թողնել վաղ, հենց որ
թառերից իջնում են, սրպակալի շենքում չսկսեն անհանգստանալ
և իրար չմիասն:

Դուրսը նախապես պատրաստում են կերը՝ կերամանների
մեջ, ինչպես և ջուրը:

Հավանոցի հատակում լավ կլինի փռել 10 սմ հաստությամբ
դարման, որը ամեն օր մաքրվում է և մասամբ նորոգվում, իսկ
ամիսը 2 անգամ ամբողջապես փոխվում:

Այս տեսակետից թռչնաբուծական ֆերման կերերի հետ
միասին նախապես պետք է պատրաստի և դարմանի պաշար:

Ամառը հատիկավոր կերը պահանջվում է 10 գրամով, իսկ խոտի ալյու-
րը, ճակնդեղն ու զազարը փոխարինվում են կանաչով: Զոր խոտի տեղ ալը-
րում է քաշով 3 անգամ ավելի կանաչ:

Կենդանական ալյուրը և քուսպը կարելի է փոխարինել տնտեսությամբ
մեջ գտնվող ուրիշ սպիտակուցային կերերով, հետևյալ հարաբերությամբ՝

1 գրամ կենդանական ալյուրը փոխարինվում է՝

12—15 գրամ քաշած կաթով,

կամ 3 գրամ շոռով

» 1,5 գր խաշած մսով

» 1,5 գր քուսպով

» 2,5 գր սիսեռով կամ ռսպով:

Ալյուրի խառնուրդի մի մասը (մինչև 14 գրամը) կարելի է փոխարինել
3—4 անգամ ավելի քանակությամբ կարտոֆիլով: Բայց այդ դեպքում յուրա-
քանչյուր 10 գրամ կարտոֆիլին պետք է ավելացնել 0,2—0,3 գրամ մսի կամ
որշան չոր ալյուր, կամ քուսպ: սպիտակուցի տոկոսը լրացնելու նպատակով:

Հատիկների լիարժեք միացությունը համարվում են չմշկված հացահատիկ-
ները, միաստառները կողմից փչացրած հատիկները և մոլակոտերի ոչ ֆե-
ռակար հատիկները: Միացությունները պետք է դուրսի լինեն հողի, դարմանի և
ուրիշ ոչ պիտանի խառնուրդից:

Հատակին փռելու համար օգտագործում են նաև տորֆը, որից կա մեր ռեսպուբլիկայի մի շարք ռայոններում:

Հավանոցի ջերմությունը ձմեռը պետք է 0° -ից չիջնի, արգեն— 10° -ի դեպքում հավերը զգալի չափով իջեցնում են ձվատուլությունը, իսկ— 12° նրանց կատարները սառչում են:

Շենքում, թե ձմեռը և թե ամառը օղը պետք է լինի մաքուր: Անհրաժեշտ է շատ ուժեղ պայքարել խոնավության դեմ, վերջինս նպաստում է հավերի հիվանդանալուն:

Թռչնանոցում պետք է պահպանել մաքրություն՝ թառերը շաբաթական 2 անգամ լվանալ, իսկ հիվանդությունների դեպքում անտահանել:

Թռչնանոցի պատերը պետք է հնարավորին չափ հաճախ սպիտակացնել չհանգցրած կրով, որը հակաանխիչ հատկություն ունի: Թառերի տակ, երեկոյան, նպատակահարմար է հատուկ տախտակյա վահաններ ամրացնել, մոխիր ցանել դրանց վրա, որպեսզի առավոտյան կեղտը մաքրվի հեշտությամբ և դուրս բերվի մոխրի հետ:

Հիվանդներին և թույլերին անպայման պետք է առանձնացնել հատուկ շենքում:

Մի շարք խոշոր թռչնաբուժական տնտեսություններում կիրառվել են թռչնանոցի լուսավորում, ուժեղ էլեկտրական կամ նավթի լամպերով՝ երեկոյան մինչև ժամը 9—10-ը, իսկ առավոտյան սկսած ժամը 4-ից: Այս միջոցառման հետևանքով հավերի ձվատուլությունը բարձրացել է 85 տոկոսի սահմաններում, շնորհիվ այն բանի, որ ավելի երկար է տևել նրանց համար ցերեկը և նրանք կարողացել են ավելի շատ կեր ուտել:

ԻՆԿՈՒԲԱՑԻԱ

Ինչպես հայտնի է, թռչունի սաղմի աճումը կատարվում է մոր մարմնից դուրս և այդ միջոցին սաղմը աճում է ձվի մեջ պարունակվող սննդանյութերի հաշվին:

Տաքացման հետևանքով ձվի միջից ճուտ դուրս գալու գործողությունը կոչվում է ինկուբացիա: Բացի բնական ինկուբա-

ցիայից, երբ թուխսը իր մաքմանով է տաքացնում ձվերը, կա նաև արհեստական ինկուբացիա:

Արհեստական ինկուբացիան հայտնի էր դեռ սրանից 2000 տարի առաջ հին Զինաստանում և Եգիպտոսում: Եվրոպայում ինկուբացիայի փորձեր են արվել 17-րդ դարում, բայց անհաջող, իսկ 19-րդ դարում ինկուբացիան արդեն բավական տարածվում է: Ռուսաստանում մինչև Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ Ռեվոլյուցիան մանր ինկուբատորներ կային միայն առանձին կալվածատերերի տնտեսութուններում:

1929 թվին, Սովետական Միության ինկուբատորների արտադրութայն ծավալման հետ միասին ինկուբացիան սկսում է լայն կերպով տարածվել:

Ինկուբացիայի տեխնիկան դնալով կատարելագործվում է և ներկայումս արդեն լավ կայաններում յուրաքանչյուր 100 ձրվից ստացվում է 88 ճուտ, իսկ կրեմն 90-ից էլ ավելի:

Ինկուբացիայի առավելութունը կայանում է նրանում, որ հնարավոր է գառնում ճուտեր ստանալ տարվա ամեն մի ժամանակ, և, որ շատ կարևոր է, հավերին թուխս չեն նստեցնում և նրանք շարունակում են ձուռ ածել: Ինկուբացիան տևում է 21 օր և այդ ժամանակամիջոցում ինկուբատորում պահպանվում է կայուն բարձր ջերմութուն և որոշ խոնավութուն, որոնք համապատասխանում են հավի մարմնի ջերմությանն ու խոնավությանը: Ինկուբատորում և թուխսի տակ դնելու համար, ինչպես արդեն ասվել է այդ մասին, ընտրում են լավագույն հավերից ստացված ամենախոշոր և ծանր 55—65 դրամ քաշ ունեցող ձվերը: Ընտրված ձվերը պետք է դիտել օվոսկոպով¹ Պրտանի են համարվում այն ձվերը, որոնց դեղնուցը մեջտեղումն է, կամ

Նկ. 5. Օվոսկոպ:

մի փոքր մեջտեղից յաջր:

¹ Օվոսկոպն ունի շատ պարզ կառուցվածք. դա մի փոքր ֆաներայից կամ կարտոնից պատրաստած արկղ է, որի ներսում տեղավորում են նավթի կամ էլեկտրական լամպ: Արկղի պատի վրա պատրաստած ձվաձև անցքի դիմաց բռնած ձուն լավ թափանցվում է:

Ինկուբացիայի հինգերորդ կամ յոթերորդօրը ձվերը կրկին դիտում են օվոսկոպի օգնութեամբ և հեռացնում են բոլոր չբեղմնավորվածները: Նույն տիպի դիտում (միրած) կատարում են նաև 14-րդ օրը և դարձյալ հեռացնում են այն ձվերը, որոնց մեջ սաղմը չի պոյացել:

Բնական ինկուբացիա: Հավերը սովորաբար թուխս են նստում 21 օր, բազերը՝ 28, իսկ սագերը՝ 30 օր:

Զվատու ուղղութիւնն ունեցող հավերը, օրինակ՝ լեգգորնները վատ թուխսեր են, կամ մեծ մասամբ բոլորովին զուրկ են այդ բնադիրից, իսկ ընդհանուր օգտագործման ուղղութիւնն ունեցող ցեղերը, առավել ևս տեղական հասարակ հավերը, ընդհանրապես լավ թուխսեր են:

Ավելի համբերատար և խնամատար թուխսեր են լինում երկու տարեկան և ավելի մեծ հավերը:

Թուխսի բուռը պատրաստում են 30×30 սանտիմետր մեծութիւնն ունեցող արկղի մեջ, որը նպատակահարմար է տեղափորել հողն հատակ ունեցող շենքում, որտեղ պահպանվում է ձվերի համար օգի անհրաժեշտ խոնավութիւնը:

Բնի մեջ պետք է փռել դարման ու մեջտեղը մի փոքր փոս գցել: Սովորաբար թուխսի տակ դնում են 11—13 ձու: Մոշոր հավի տակ տեղավորվում է 15 հատ, իսկ եթե եղանակը տաք է, նույնիսկ 17 ձու: Զվերը պետք է լինեն թարմ, ոչ ավելի քան 3—5 օրվա ածած, նորմալ ձևի, չլինեն երկարավուն, շատ կլոր, տափակ և ունենան նորմալ ամբութեան կեղև:

Թուխսը սովորաբար քիչ է ուտում, բայց այնուամենայնիվ պետք է հետևել, որ օրական գոնե մեկ անգամ նա դուրս գա ընդից, ուտելու, խմելու և մաքրվելու համար:

Շատ լավ կլինի թուխսի կողքին ունենալ մոխրի լողարան, որտեղ հավը կարողանա թափալել: Երկար նստելու հետևանքով նրա վրա կարող են բազմանալ միջատներ: Այդ փոքր ընդմիջման ժամանակ ընդից պետք է հանել կեղտոտած դարմանի մասերը, փոխարինելով նորով:

Երրորդ շաբաթվա վերջում ձվից սկսում են դուրս գալ ձուտերը: Այդ ժամանակ պետք է հետևել, որ թուխսը տեղից երկար ժամանակով չհեռանա: Հավին պետք է օգնել, զուշաբար հանել նրա տակից ձվի կճեպները: Բոլոր ձուտերը դուրս գալուց

հետո, հավիւն և ճուտերին պետք է փոխադրել նոր մաքուր բնի մեջ:

Հաճախ հավի տակ դնում են բազի, սագի կամ հնդկահավի ձվեր: Դա արվում է այն ժամանակ, երբ ցանկանում են այդ թռչուններին թուխս չնստեցնել, որպեսզի նրանք շարունակեն ձու ածել: Բացի այդ, հավերը ավելի լավ թուխսեր են քան ջրային թռչունները՝ բազերը և սագերը:

Հավի տակ դնում են 5—8 սագի, 7—12 բազի ձու:

ՃՈՒՏԵՐԻ ԽՆԱՄՔԸ ԵՎ ԿԵՐԱԿՐՈՒՄԸ

Ինկուբացիոն կայանից ճուտերին փոխադրում են մեկ, իսկ երբեմն 3—5 օրական հասակում, հատուկ պատրաստված արկղանքով, որոնց մեջ կան օդանցքներ և հատակին փռված է դարման: Նրանց տեղավորում են բրուդերհաուզում, լավ տաքացվող հատուկ շենքում, որտեղ սովորաբար պահում են ճուտերին: Բրուդերհաուզի ջերմությունը պետք է հարմարեցնել ճուտերի հասակին:

1-ից 5 օրական ճուտերի համար պետք է լինի	30—29°
6—10 » » » » »	28—26°
11—20 » » » » »	25—23°
21—30 » » » » »	22—21°
31—40 » » » » »	21—18°

Իսկ 40 օրականից հետո ջերմությունը պետք է պահպանել 16° վրա:

Շենքում քամիներ չպետք է լինեն: Օդը պետք է լինի չոր, որի համար առանձնապես անհրաժեշտ է հետևել հատակի չորությանը և մաքրությանը:

3—4 օրական ճուտերին տաք և արև օրերին կարելի է աստիճանաբար սովորեցնել ման գալ դրսում: Առաջին 3—4 օրը ճուտերին կերակրում են խաշած կորեկով, պինդ խաշած ձվով, մածնով կամ կաթով շաղախած ալյուրի խուսով, խմեցնում են կաթ, եռացրած գոլ ջուր:

Երեկոյան ճուտերին պետք է ստուգել, թուլյերին և այնպիսիներին, որոնց քուչերը դատարկ են, առանձնացնել և հատուկ խնամել: Ճուտերին պետք է կերակրել հաճախ սկզբում 6, ապա 4 անգամ: Նոր կերերը պետք է տալ, սկսելով փոքր քանակությամբ և հետզհետե ավելացնել: Չորրորդ օրվանից արդեն կարելի

է տալ մանրացրած կանաչ խոտ, աւլուշտ կամ երեքնուկ. 10 օրականից՝ աղացած ցորեն, եգիպտացորեն, կամ մաղած վարսակի ալյուր, ապա արդեն սկսում են տալ կերերի խառնուրդներ:

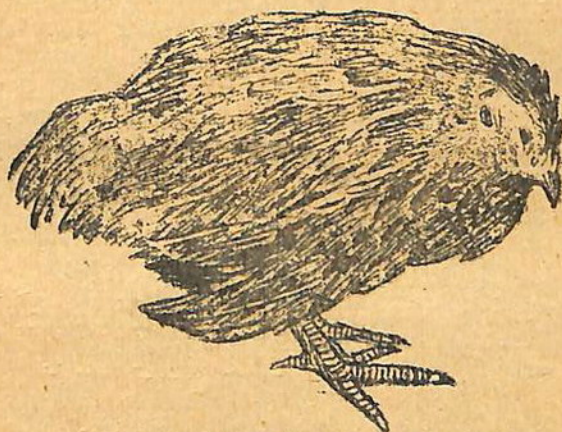
Կերերի բազմազանությունը միանգամայն կարևոր է, որպիսի մի կերի մեջ պարունակվող սննդանյութերը լրացնեն այն, ինչ որ չկա մյուս կերերի մեջ, և աճող ճուտերն ապահովված լինեն բոլոր տեսակի պահանջվող սննդանյութերով:

Արդեն 4—5 օրականից ճուտերին բաց են թողնում արոտ: Ճուտը զարգանում է մեծ արագությամբ. եթե 10 օրական հասակում նրա կշիռը հասնում է 60 գրամի, ապա երկու ամսականում արդեն 550 գրամի, 3 ամսական ժամանակ—900 գ, իսկ 5 ամսական հասակում՝ 1,5 կգ-ի:

Աճող ճուտերի կերակրումը պետք է լինի առատ և կանոնավոր, բավարարի հիմնական սննդանյութերի նրանց պահանջը:

Սպիտակուցների պահանջը բավարարելու համար բացի հատիկներից, որոնք քիչ սպիտակուց են պարունակում, պետք է տալ քուսպ, մսի կամ արյան ալյուր, կաթ, թան: Ճուտերը մեծ պահանջ են զգում նաև վիտամինների:

Ա վիտամինի պակասության դեպքում նկատվում է աչքերի հիվանդություն, ընդհանուր աճի դանդաղում, թուլություն և եթե

Նկ 6. A-ավիտամինոզով տառապող հավը:

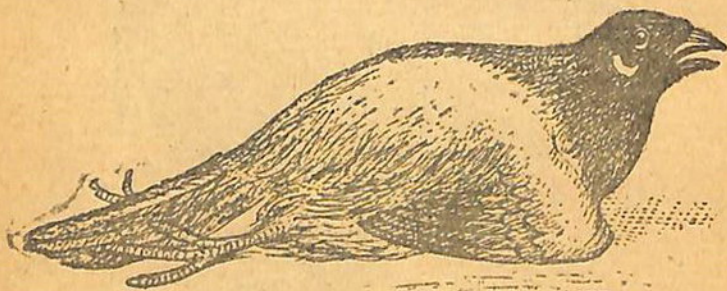
խոկույն չսկսել տալ գաղար կամ կանաչ խոտ, անքաշ կաթ, հիվանդությունը բարդանալով կարող է հասցնել մահվան (նկ 6):

D վիտամինի պակասության դեպքում ճուտերը հիվանդանում են ռախիտով, որի հետևանքով նրանց աճը դանդաղում է, ոսկորները ձևափոխվում են: Այդ երևույթները կանխելու համար ճուտին պետք է տալ ձվի դեղնուց, կավիճ կամ ոսկրային այլուր ու երկար թողնել արևում, իսկ հիմ հիվանդությունը ուժեղ է արտահայտված, այդ դեպքում յուրաքանչյուր ճուտին պետք է տալ օրական 0,5—1 գրամ ձկան վիտամինացված յուղ (նկ 7):

Նկ. 7. Հավերի ոտքերի հիվանդություն, D վիտամինոզի հետևանքով:

B խմբի վիտամինների պակասությունը արտահայտվում է ախտաբանի բացակայությամբ, մարսողության խանգարումով, ոտքերի ու թևերի ջղերի հիվանդությամբ և թուլացումով: Ծնողները ստանում են պարալիչ: Օրական 1—2 գրամ չորացրած դրոժները կարող են կանխել և բուժել հիվանդությունը (նկ 8):

Նկ. 8. B-վիտամինոզով հիվանդ թռչունը:

Համեմալիմ նյութերը չափազանց կարևոր են աճող օրգանիզմին: Ծնողներին պետք է տալ սովորական սեղանի աղ, ոսկրային այլուր, կավիճ:

ՕՐԻՆԱԿՆԷԼԻ ԿԵՐԱՐԱԾԻՆՆԵՐ

1-ից-150 օրական ճուտերի համար (պրամիտերով մեկ օրում)

Կերերի անունները	Ճուտերի համարը օրերով									
	1-3	4-6	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-90	91-150	
1. ՀԱՏԻԿԱՎՈՐ ԿԵՐԵՐ										
Ճորենի ու զա- րու մանրացրած մնացորդներ և խաշած կորեկ	4	6	—	—	—	—	—	—	—	
Ձանազան հա- տիկների աղա- ցած մնացորդներ	—	1	9	9	9	9	9	9	9	
Մանրացրած հա- տիկներ	—	—	—	5	8	16	16	25	30	
Ճորենի թևի	2	2	4	8	8	10	10	15	20	
2. ՍՊԻՏԱԿՈՒՑԱ- ՅԻՆ ԿԵՐԵՐ										
Քոտալ՝ արևա- ծաղկի, սոյայի, կառավատի կամ բամբակի	—	—	—	1	3	5	5	10	10	
Պինդ խաշած ձու	1	1	—	—	—	—	—	—	—	
Շոռ	—	1	4	4	4	—	—	—	—	
Մսի մնացորդ- ներ, լուվ խա- շած, մանրացրած	—	—	—	3	5	5	5	10	10	
ՎԻՏԱՄԻՆԱՅԻՆ ԵՎ ՀՅՈՒԹԱԼԻ ԿԵՐԵՐ										
Մածուց	4	6	10	10	5	—	—	—	—	
Մանրացրած կա- նաչ կամ դադար	1	4	8	12	16	24	30	30	30	
Եփած կարտոֆիլ կամ ճակնդեղ	—	—	—	8	12	18	18	20	20	
ՀԱՆՔԱՅԻՆ ԿԵՐԵՐ										
Կիթ, կալիճ, ա- վազ, խեցիներ	—	—	1	1,5	1,5	3	3	3	4	
Սեղանի աղ	—	—	—	0,2	0,3	0,2	0,3	0,4	0,4	
Ընդամենը կե- րեր (գր)	12	21	36	61,7	71,8	99,3	111,3	142,4	153,4	

Թռչնաբուծության ինստիտուտի կողմից առաջարկված՝ ձուտերի կերակրման սխեմաները կիրառելի են Միության մեծ մասի համար, և բավական հարմար են օգտվելու տեսակետից, ուստի հիշած սխեմաները մենք առաջարկում ենք որպես օրինակելի, վերապահելով տեղերում ֆերմայի աշխատողներին, հաշվումներ կատարել զոոտեխնիկի ղեկավարությամբ և սխեմայի որոշ կերերը փոխարինել տեղական կերերով, պահպանելով կերաբաժնի ընդհանուր սննդարարությունը:

Այս աղյուսակից պետք է օգտվել նույն ձևով, ինչպես հաշվերի կերակրման աղյուսակից:

Շատ լավ է, երբ բոլոր ձուտերը միևնույն հասակի են: Այդ դեպքում, թե շենքի ջերմությունը, թե կահավորման հարմարեցումը, թե կերերի նախապատրաստելը միատեսակ են լինում և աշխատանքը ավելի թեթևանում է ու հաջող ընթանում:

Երբեմն կոլխոզները դժվարանում են, և կարծես թե խուսափում են՝ ինկուբացիոն կայանից մեկ օրական ձուտեր ստանալուց: Դրա պատճառն այն է, որ չկարողանալով լավ նախապատրաստել ձուտերի ընդունելությունը, զգալի կորուստներն առաջ են կանգնում՝ ձուտերի անկումը առաջին օրերը և շաբաթները մեծ չափերի են հասնում:

ԹՌՉՆԱՆՈՑԸ ԵՎ ՆՐԱ ԿԱՀԱՎՈՐՈՒՄԸ

Կարևորագույն նշանակություն ունի թռչնանոցի ճիշտ տեղադրումը: Թռչնանոցը պետք է լինի գյուղի ծայրում, բայց կենտրոնից ոչ այնքան հեռու, քամիներից զերծ տեղում, շրջապատված կանաչ արոտներով: Կանաչապատ բակի շուրջը քամիներից պաշտպանելու նպատակով պետք է տնկել ծառեր, և թփուտներ, բակի մեջտեղը նույնպես պետք է տնկել ծառեր, կամ ծածկ կապել, որտեղ հավերը կարողանան պաշտպանվել արևից:

Թռչնանոցը կառուցելիս պետք է նախատեսել յուրաքանչյուր 3 գլխին մեկ քառակուսի մետր տարածություն: Լուսամուտները շինում են ցածր, ներքևի մասը հատակից 0,75—0,5 մետր բարձրության վրա, որպեսզի հատակը լավ լուսավորված լինի: Լուսամուտների ընդհանուր ծավալը պետք է կազմի հատակի $\frac{1}{10}$ մասը:

Հավանոցի պատի ներքևի մասում պատրաստում են անցքեր, որտեղից հավերը դուրս ու ներս են անում: Անցքերի չափը 30×25 սանտիմետր է: Դրանց նրանք ունենում են դռնակներ: Բացի առաստաղի վենտիլացիոն խողովակներից, հավանոցում լրացուցիչ օդանցքների պահանջ է զգացվում: Այդ նպատակով մի քանի լուսամուտների կես շրջանակը ապակու փոխարեն պատում են մարլայով կամ ուրիշ թափանցիկ կտավով: Ցրտերին սրանց վրայից ծածկում են լրացուցիչ փայտյա փեղկեր:

Թռչնանոցի հատակը լինում է հողե, փայտյա, բետոնից կամ ասֆալտից: Հողե հատակը վատ է նրանով, որ թռչունը փորում է ափս, բացի այդ, հողի մեջ դարգանում են հավի պարազիտներ և վերջապես մկներ, որոնք ձուտերի թշնամիներն են, փորում են հողը և ներս գալիս: Ցեմենտի հատակը սառն է. լավ հատակ է համարվում փայտից շինածը կամ ասֆալտածը:

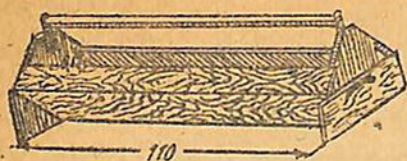
Հատակը հաճախ պետք է լվանալ և ախտահանել կրեոլինի 5 տոկոսանոց լուծույթով կամ կրաջրով:

Հավերի թառերը պետք է դնել ցածր, հատակից $0,7-0,9$ մետրի վրա: Հեռավորությունը միմյանցից պետք է լինի $30-40$ սմ. Թառերը չպետք է լինեն կլոր, հաստությունը 5×5 սանտ., կամ եթե շատ երկար են 5×10 սանտ.: Թառերի անկյունները նպատակահարմար է բթացնել՝ հավերի ոտքերը չցավեցնելու համար:

Ցերեկը թառերը պետք է հավաքել և ամրացնել պատին: Յուրաքանչյուր հավին թառի վրա պետք է նախատեսեն $15-20$ սանտիմետր տեղ:

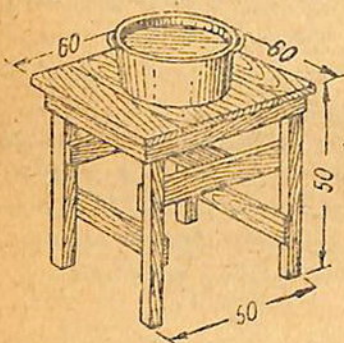
Սխալ են անում, երբ կերը թափում են հավերի առաջ՝ գետնին. ավելի ճիշտ է կերը տալ ամանների մեջ. այդպես է արվում բոլոր լավ հավաքուձական տնտեսություններում: Կերամանները պետք է լինեն ափսիսին, որ հավը չկարողանա մտնել մեջը, կամ շրջել և կերը թափել:

Նկար 9-ում տրվում է կերամանի ձևը, որի մեջ տալիս են չոր և թրջած կերերը և մանրացած խոտը: Կանաչ խոտը դնում են մի կողմով պատին ամրացրած, մետաղյա ցանցից պատրաստած զամբյուղի մեջ, որի ծակոտիներից հավերը պոկում են կանաչը:

Նկ. 9 Կերաման հավերի համար

Վրա: Ճուտերի ջրամանը իրենից ներկայացնում է տափակ կավե աման, որի վրա շրջում հն բերանի մոտ անցք ունեցող կավե պուտուկ և ճուտերը ջուրը պետք է խմեն տափակ ամանի եզրերից: Տափակ ամանի մեջ ջուրը կլցվի պուտուկից և միջոց կլինի անցքի մակարդակի վրա (նկար 11):

Նկ. 10 Հավերի ջրաման

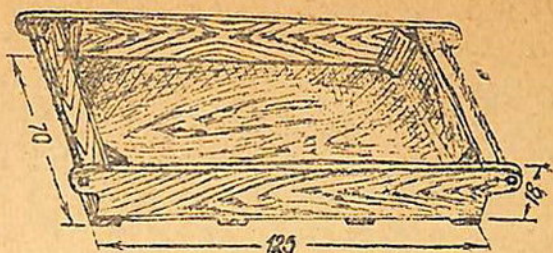

Նկ. 11. Ճուտերի ջրաման:

Թե հավանացում և թե բակում դրվում են մոխրի լողարաններ (ոչ խոր տաշտակներ), որտեղ հավերը թավալվում են սա պարզիտների դեմ պայքարելու լավ միջոց է:

Լողարանի մեջ լցնում են հավասար չափերով փայտի մոխիր ու ավազ. ցանկալի է ավելացնել նաև 20 տոկոսի չափով ծծմբի փոշի (նկար 12):

Յուրաքանչյուր 6 հավին նախատեսվում է մեկ ձու ածելու բուն: Բները պետք է տեղավորել հավանոցի մութ մասում, մեջը հաճախ մաքրել և դարմանը նորոգել: Բացի սովորական բներից, կան և կոնարող բներ, որոնց դուռը թողնում են կիսաբաց, այնպես, որ հավը ներս մտնելուց դուռը ետևից ինքն իրեն

Նկ. 12. Մոխրի լողարան:

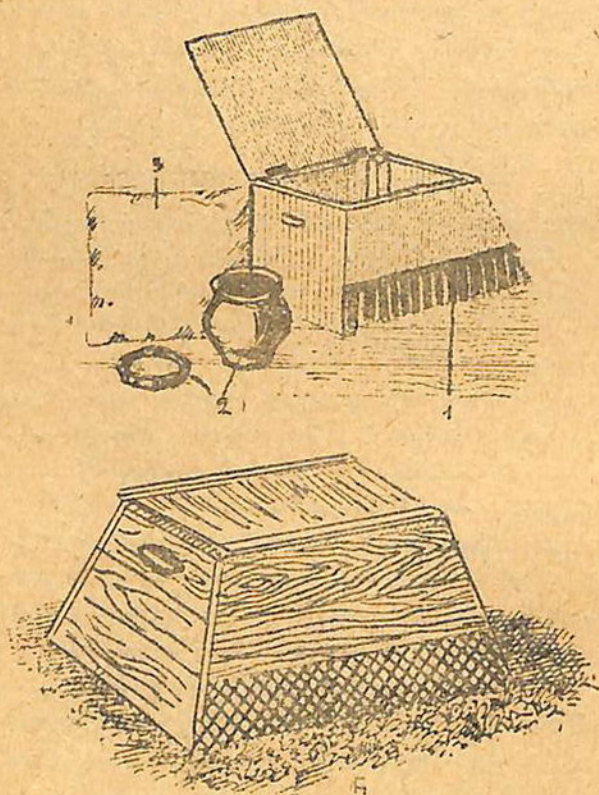
Քիտկվի: Ձուռն ածելուց հետո վերևից բաց են անում խուփը, հանում են հալը և գրանցում ձվատվության հաշվառման մատյանում նրա համարը և ձվի կշիռը: Այսպիսի բները անհրաժեշտ են այնտեղ, որտեղ կատարվում է ձվատվության անհատական հաշվառում և տոհմային աշխատանք:

ԲՐՈՒԴԵՐՆԱՌԻՋԻ ԿԱՀԱՎՈՐՈՒՄԸ

Առաջին իսկ օրվանից ճուտերին տեղավորում են բրուդեր-հառադում: Այստեղ, ինչպես և հավանոցում լուսամուտները շինում են ցածր: Բրուդերհառադում, ինչպես ասվեց, ամբողջ օրը պետք է պահպանել միատեսակ ջերմություն: Այդ նպատակով աղյուսից կառուցում են հատուկ ձևի վառարան, որից ամբողջ սենյակի երկարությամբ գնացող աղյուսապատ խողովակներով ջերմությունը տարածվում է սենյակում: Երբեմն այս խողովակը շրջապատում են տախտակյա բարակ պատերով, որպեսզի ճուտերը հավաքվեն մեջը և տաքանան:

Իսկ եթե շենքը տաքացվում է սովորական ձևի պատի վառարանով (ոչ մի դեպքում չպետք է օգտագործել թիթիղյա վառարան, որը երկարատև չի պահպանում կայուն ջերմությունը), այդ դեպքում ճուտերին տաք տեղով ապահովելու նպատակով սարքում են այսպես կոչված էլեկտրոնի: Էլեկտրոն մի փայտյա արկղ է, վերևում 45×45 սմ, իսկ ներքևում 65×65 սմ մեծությամբ, որի տակը բաց է և խուփը շարժական: Եթե տախտակը հոպիտ է, ներսի կողմից արկղը պատում են ֆաներայով կամ կարտոնով, հատակին փռում են թաղիք, կամ մի քանի շերտ թուղթ ու վրան դնում 7—8 լիտրանոց կավի ամանով տաք ջուր:

Ամանի բերանը լավ ծածկում են և վրան դնում դարձանով
 լցված բարձ՝ ջերմությունը պահպանելու համար: Ամանի ջուրը,
 արկղի ներսը հատակին փռում են մանր ձեռած դարձան: Արկ-
 ղի պատերից մեկի տակը 15 սանտիմետր բարձրությամբ վրա
 բաց են թողնում և վրան կախում ժապավենների պես կտրած
 վարագույր, որտեղից ճուտերը ներս են մտնում ու տաքանում
 (նկար 13): Էլեվելում ջերմությունը պահպանվում է 8 ժամվա
 ընթացքում և օրվա մեջ ջուրը փոխում են 3 անգամ: 15—20
 օրական ճուտերի համար ջուրը կարելի է նորոգել 12 ժամը
 մեկ անգամ:

Նկ. 13. Էլեվելը բաց և փակ վիճակում 1. Դանի վրայի վարագույրը, 2. Պուտուկը իր խուփով, 3. Բարձը

Բրուդերհաուզում ջերմությունը չափում են հատակից 15 սանտիմետր բարձրությամբ վրա: 25 օրականից ճուտերը այլևս էլիվիզի մեջ չեն մտնում, այլ հավաքվում են նրա շուրջը փռած դարձանի վրա: Իսկ հետո, երբ արդեն էլիվիզի մեջ տաք ջուր չեն դնում, ճուտերը ազատ օդում են նրա միջի ամբողջ տարածությունից:

Այսպիսով ճուտերի ճիշտ խնամելուց և կերակրելուց մեծ չափով կախված է ամբողջ ֆերմայի աշխատանքների հաջողությունը:

ԶՐԱՅԻՆ ԹՈՉՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՀՆԴԿԱՀԱՎԵՐԸ

Մեզ մոտ Հայաստանում ջրային թռուռները՝ բաղերը և սագերը շատ քիչ են տարածված, չնայած որ կան բոլոր պայմանները թռչնաբուծության այդ ճյուղերի զարգացման համար:

Սագերը և բաղերը քիչ ձու են ածում և հիմնականում հանդիսանում են մսատու թռչուններ: Նույնպես մսատու են համարվում նաև հնդկահավերը, որոնց միսը չափազանց նուրբ է և համեղ:

Շատ դեպքերում մեր կուխոգներում ուղղակի սովոր չեն այս թռչունների խնամելուն և բազմացնելուն: Ներկայումս հարց է դրված ամեն կերպ զարկ տալ ջրային թռչունների գլխաքանակի բազմացմանը:

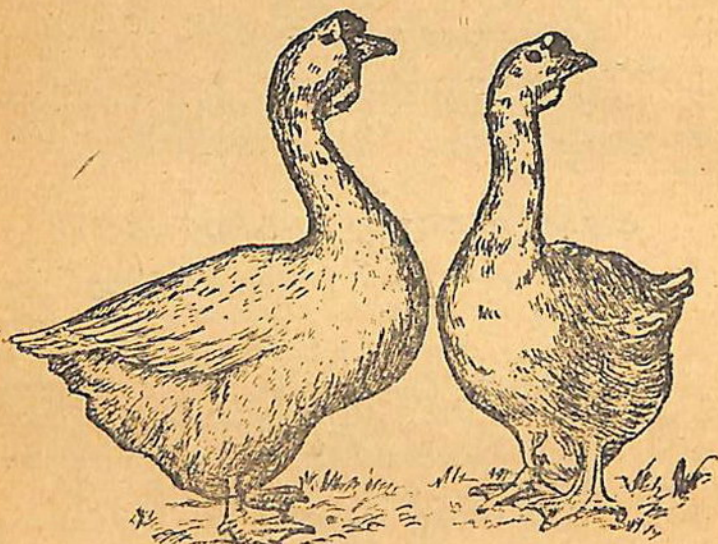
ՍԱԳԵՐԻ ԾԵՂԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ԿԵՐԱԿՐՈՒՄԸ

Սագերի լավագույն ցեղերը պտնվում են Սովետական Միությունում: Նշենք Խոլմոգորի սպիտակ, Տուլայի մոխրագույն, Արզամասի, Ուրալյան և Պսկովյան սպիտակաճակատ սագերին (նկար 14), Միջին թվով սագերը ածում են տարեկան 11—30 ձու: Կենդանի քաշը հավասար է 5—10 կիլոգրամի:

Որպեսզի բավարարել 5,5 կգ կենդանի քաշ ունեցող և 15 ձու ածող սագի պահանջը, ձվատվության շրջանում պիտի նըրան տալ օրական հետևյալ կերերը՝

Հատիկավոր կերեր	270 գ
Սպիտակուցներով հարուստ կերեր . . .	35 գ
Խոտ	30 գ
Հանքային կերեր	21,5 գ

Հատիկավոր կերերի մի մասը կարելի է փոխարինել եփած
 հարսոֆիլով, տալով այն 3 անգամ ավելի քանակությամբ: Սա-
 գերին կարելի է տալ օրական 50—100 գր ճախնդեղ կամ լավ
 ախոս, ավելացնելով վերջինի վրա 3—4 գր կավիճ:

Նկ. 14. Խոլմոզորյան սագեր:

Կերերի սպիտակուցների, վիտամինների և հանքային
 նյութերի նշանակության մասին մենք մանրամասն ասացինք
 հավերի կերակրումը նկարագրելիս, ուստի այստեղ չենք կրկնի:

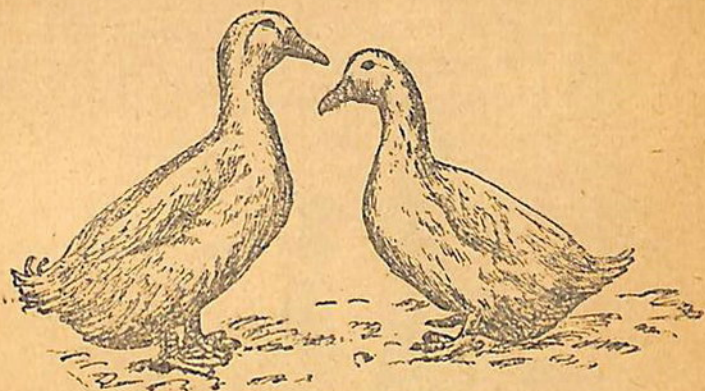
Սագերին, բացի ձմռան ցուրտ օրերից, միշտ պետք է
 քշել արոտները, իսկ բերքահավաքից հետո նաև դաշտերը, ընտրե-
 լով այնպիսի տեղեր, որտեղ ջուր կա: Մեկ սագի համար տարե-
 կան պետք է նախատեսենք մոտ 50 կգ հատիկավոր և 2—4 կգ սպի-
 տակուցային չոր կերեր:

ԲԱՂԵՐԻ ՑԵՂԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ԿԵՐԱԿՐՈՒՄԸ

Սովետական Միությունում լայն կիրպով տարածված են
 Պեկինյան բադերը: Էգերի կենդանի քաշը հասնում է 3,5 կգ,
 իսկ արուներինը—4,0 կգ: Լավագույն տնտեսություններում բա-

դը տարեկան ածուժ է մոտ 86 ձու: Սովետական Միության ռե-
կորդը եղել է 156 ձու:

Մեզ մոտ մասամբ տարածված է նաև խակի-կեմպրել ցեղը:
Սրանց ձվատվությունն ավելի բարձր է և հասնում է 150—200

Նկ. 15. Արու և էգ բադեր:

ձվի, չնայած կենդանի քաշը ավելի պակաս է և տատանվում
է 2—3 կգ սահմաններում:

Բադերին ղեկաք է կերակրել նույն ձևով, ինչ որ սագերին:
Թռչնաբուծական գիտահետազոտական ինստիտուտը առա-
ջադրում է հետևյալ օրինակելի ռացիոնը 2 կգ կենդանի քաշ
ուռնեցու, 18 ձու ածող բադերի համար, ձվատվության շրջանում:

Վարսակ	80 գ	Կանաչ եղինջ	40 գ
Գարի	80 գ	Ոսկրային ալյուր	10 գ
Ցորենի թեփ	62 գ	Կավիճ	8,5 գ
Գուռպ	15 գ	Սեղանի աղ	1,0 գ
Եփած միս	10 գ		

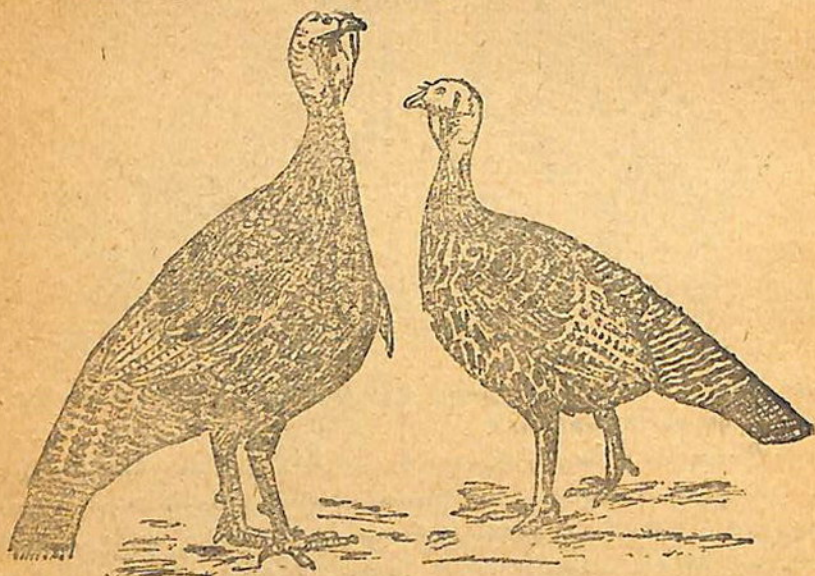
Կերերը մեկը մյուսով փոխարինելիս կարելի է օգտվել հա-
վերի կերակրման աղյուսակի ծանոթությունից: Բադերի, ինչպես
և սագերի համար կարևոր է ունենալ արտաներ՝ գետի կամ լճակի
ափին, որտեղ նրանք հարուստ կեր են գտնում՝ մանր ձկներ,
որգեր, միջատներ և օգտվում են կանաչից: Այս դեպքում նշած
ռացիոնից կերերը կարելի է կրճատել 25—30 տոկոսի չափով:

ՀՆԻԿԱՀԱՎԵՐԻ ՅԵՂԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՅ ԿԵՐԱԿՐՈՒՄԸ

Հնդկահավերի ցեղերից ամենալավը համարվում է բրոնզադույնը: Կան նաև սպիտակ հնդկահավեր:

Սովետական Միությունում տարածված են բրոնզադույն և տեղական հնդկահավերի մեծածնայինը:

Սովորեն սնունդը հնդկահավերի միջին կենդանի քաշը հասնում է 5,8 կգ, իսկ արուններինը՝ 11,8 կգ: Տարեկան միջին ձվատվությունը հասնում է 74 հատի:

Նկ. 16. Բրոնզադույն հնդկահավեր

Թռչնաբուծական ինստիտուտի օրինակելի ուսցիոնը նախատեսված է 5 կգ կենդանի քաշ ունեցող և 18 ձու ածող հնդկահավերի համար, ձվատվության շրջանում:

Հատիկավոր կերեր	120 գ	Հացի դրոժներ	10 գ
Յորենի թեփ	30 գ	Կաթի շիճուկ	50 գ
Կենդանական կերեր	10 գ	Կալիճ և ոսկրա-	
Քուսպ	10 գ	ջին ալյուր	10 գ
Կարտոֆիլ խաշած	50 գ	Սեղանի աղ	1,5 գ
Վարսակ ձկնջրած	40 գ	Կանաչ խոտ	100 գ

ՋՐԱՅԻՆ ԹՈՉՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՀՆԴԿԱՀԱՎԵՐԻ ՃՈՒՏԵՐԻ
ԿԵՐԱՆՐՈՒՄԸ

Քաղերի, սագերի և հնդկահավերի ձվերի ինկուբացիան և ձուտերի բրուդերհաուզում մեծացնելու պայմանները հիմնականում նման են հավերի ձուտերի աճեցման պրոցեսին, միայն շենքը և ամանեղենը մի փոքր ավելի մեծ պետք է նախատեսել: Առողջ ձուտերը մեկ օրական հասակում ամուր պետք է կանգնեն ռաբերի վրա և ուտեն իրենց կերաբաժինը:

Եթե ձվերը դրված են եղել թուխսի տակը, ապա հենց որ ձուտերը դուրս եկան ձվից, պետք է հետևել, որ թուխսը շարժվելիս չճխվի նրանց, ձուտերին չորանալուց հետո դուրս պետք է հանել և տեղավորել ժաքուր արկղի մեջ՝ փափուկ դաբմանի վրա:

Եթե ձուտերը ստացվում են ինկուբատորից, ապա նրանց պետք է տեղավորել լավ նախապատրաստված և տաքացրած բրուդերհաուզում, որը նպատակահարմար է ֆտնիրով բաժանել առանձին սեկցիաների և յուրաքանչյուր հասակային խումբը տեղավորել առանձին-առանձին:

Էլեվեզի տակ ջերմությունը պետք է լինի առաջին հնգօրյակում 28°, երկրորդում՝ 25°, երրորդում՝ 21°, Շենքում տաքությունը պետք է լինի 16—18°-ի սահմաններում: Տաք եղանակներին մի քանի օրական ձուտերին կարելի է թողնել դուրս՝ արձաի վրա:

Այստեղ նույնպես, այն բոլոր գիտողությունները, որոնք արվել են հավերի ձուտերի կերակրումը նկարագրելիս՝ սպիտակուցների, վիտամինների, հանքային նյութերի աճող օրգանիզմի վրա թողնող ազդեցություն մասին, պետք է հիշել և հնդկահավերի ու ջրային թռչունների ձուտերին կերակրելիս:

Այդ տեսակետից կերաբաժնում, որպես վիտամիններ պարունակող կեր, պետք է նախատեսել կաճաչ, վիտամինային խոտ, կամ դադար. կենդանական ծագում ունեցող սպիտակուցային կերերից մսեղեն, կաթնամթերքներ: Բացի այդ ամեն օր անպայման պետք է տալ հանքային նյութեր՝ սիլանի աղ, կավիճ, ալաղ և այլն:

Հատիկավոր կերերը լավ է տալ ձկնցրած կամ դրոժացված զիճակում: Շատ փոքր ձուտերին, կյանքի առաջին օրերին պետք

է տալ խաշած, մանրացած հատիկներ—կորեկ, ցորեն, եգիպտացորեն, մածուկ, պինդ խաշած ձու:

Եթե ճուտերը չեն օգտվում արոտից, պետք է խառնել կերերի հետ կերարածնի 2 տոկոսի չափ ձկան յուղ և չորացրած դրոժներ:

Հնդկահավերի նուտերի համար, մինչև 60 օրական հասակը առաջարկվում է կերերի հետեյալ խառնուրդը.

Եգիպտացորենի, ցորենի կամ գարու ալյուր	55 գրամ
Ցորենի թեփ	15 »
Ձկան կամ մսաոսկրային ալյուր	18 »
Չորացրած եղինջի կամ երեքնուկի ալյուր	4,5 »
Կավիճ կամ խեցի	5 »
Ավաղ	1 »
Փայտի ածուխ	1 »
Սեղանի աղ	0,5 »

Որքան ճուտը փոքր է, այնքան նրա պահանջը կենդանական կերերի մեջ ավելի մեծ է: Հետզհետե, երկու ամսից հետո, կենդանական կերերը որպես ավելի թանկարժեք կերեր փոխարինվում են տարբեր տեսակի քուսպերով, որոնք հարուստ են սպիտակուցներով: Բացի այդ, մեծ ճուտերը ավելի շատ կարող են որսալ միջատներ և որդեր:

Վերևում բերված կերերի խառնուրդից պետք է տալ ըստ տասնօրյակների հետևյալ քանակությամբ:

1-ին տասնօրյակում	15 գրամ	5—տասնօրյակում	90 գրամ
2-րդ	25 »	6-րդ	100 »
3-րդ	35 »	7-րդ	125 »
4-րդ	60 »	8-րդ	140 »

Կերերի մի մասը տրվում է թրջած վիճակում (զտած կաթով, թանով կամ ջրով շաղախած): Չոր կերը կարելի է թողնել կերամաններում, իսկ թրջած կերը չպետք է թողնել, որպեսզի չթթվի:

Բադիկների կերակրումը: Կերերի ամբողջ խառնուրդը բաշխվում է ներքին պետք է տալ խոնավ վիճակում, բայց աշխատել միշտ այնքան զնել կերամաններում, որ կերակրումից հետո մեջը մնացորդ չմնա:

Առաջին օրվանից մինչև 90 օրական հասակը բաղիկների
 ֆամար առաջադրվում են հետևյալ կերաբաժինները.

Մեկից Մինչև Վ ՎԱԹՍՈՒՆ ՕՐԱԿԱՆ ԲԱԴԻԿՆԵՐԻ
 ԿԵՐԱԲԱԺԻՆՆԵՐԸ

Կերերի տեսակները	Բաղիկների հասակը օրերով						
	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-90
Հատիկավոր մանրացրած կերեր	25	65	100	140	160	170	170
Ֆուսայ տարբեր տեսակի	—	3	8	15	20	25	20
Ջրած կաթ (մածուն կամ շոռ)	15	15	20	—	—	—	—
Մսի ֆրագորդներ (կիտած)	3	10	15	30	35	40	30
Մանրացրած կանաչ	20	30	50	70	90	120	130
Կալիճ և ուրիշ հանքային կերեր	2	3	5	8	10	12	15
Սեղանի աղ	—	—	1	1	2	2	2

Բաղիկներին առաջին տասնօրյակում կերակրում են օրական 8—10 անգամ, 11-ից մինչև 60 օրական հասակը՝ 6—8 անգամ, իսկ նրանից հետո 3—4 անգամ:

Սագերի ճուտերին կարելի է կերակրել ներքևում բերվող խառնուրդով, ավելացնելով խառնուրդի քանակը ըստ հասակի, հետևյալ կերպ՝

Կերերի տեսակը	Հասակ ըստ օրերի									
	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	121-150
Հատիկների ալյուր	15	45	100	120	130	140	120	110	100	60
Կենդանական կերեր	5	15	25	35	35	25	15	10	5	—
Արտաբ խոտ	40	100	250	500	700	900	1100	1200	1300	1650

Սագի ճուտերին առաջին օրերը կերակրում են օրական 3—4 անգամ, իսկ հետագայում՝ 2 անգամ:

Առաջին օրերը ալյուրի խառնուրդի հետ միասին տալիս են պինդ խաշած մանրացրած ձու:

Հնդկահավերին, որոնք սիրում են ընդհանրապես բարձր և

չոր արժանքներ, կարելի է բաղմացնել ամեն տեղ, միայն հարկա-
վոր է սովորել ճիշտ խնամել ու լավ կերակրել սրանց ճուտե-
րին: Սագերը և բազերը սիրում են արածել ջրի ափին, օգտվե-
լով արոտում կանաչից և որսալով ջրի մեջ որդեր և մանր ձրի-
ներ: Այս հանգամանքը պետք է նախատեսել ջրային թռչուն-
ների ֆերմա կազմակերպելիս:

Մեր ռեսպուբլիկայում թռչնաբուծությունը դեռ ցածր մաս
կարգակի վրա է գտնվում: այսինչ կան բաղմաթիվ հնարավո-
րություններ այդ եկամտաբեր ճյուղի զարգացման համար:

Ամենից առաջ հարկավոր է թռչնաբուծական ֆերմաները
ապահովել գրազետ, ձեռնհաս ու գործը սիրող կադրերով և
ծանոթացնել նրանց թռչնաբուծության տեխնիկայի հետ:

Առատ և ճիշտ կերակրել ու լավ խնամել թռչուններին:
Կարգավորել ձվառնություն հաշվառումը, միշտ ընտրել ու բազ-
մացնել բարձր մթերատվություն ունեցող հավերին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Է1

Ներածութիւն	3
Տնային թռչունների ծագումը	5
Հավերի ցեղերը	6
Խնչ կերեր կարելի է առաջ հավերին	9
Յերերի նախապատրաստումը	14
Հավերի կերակրումը	15
Հավերի խնամքը	18
Խնկուքացի	19
Ճուտերի խնամքը և կերակրումը	22
Թռչնանոցը և նրա կահավորումը	26
Բրուզերհաուզի կահավորումը	29
Ջրային թռչունները և հնդկահավերը	31
Մադերի ցեղերը և նրանց կերակրումը	31
Քաղերի ցեղերը և նրանց կերակրումը	32
Հնդկահավերի ցեղերը և նրանց կերակրումը	34
Ջրային թռչունների և հնդկահավերի ճուտերի կերակրումը	35

Պրակի խմբագիր՝ Գ. ԶԱՔԱՐՅԱՆ

ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԽՄԲԱԳԻՐ՝ Մ. ԿԱՓԼԱՆՅԱՆ
ՍՐԲԱԳՐԻՉ՝ Ա. ԱՐՁԱՔԱՆՅԱՆ

Հանձնված է արտադրության 12/1 1948 թ., ստորագրված է ապրիլի 22/11
1948 թ., ՎՋ 02176, պատվեր 30, հրատ, 504, տիրած 3000, 2¹/₂ տպագր.
մամուլ, մեկ մամ. 36480 տպանիշ

Հայկական ՍՍՌ ԳԱ տպարան, Երևան, Աբուլյան 104

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0008109

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՍՆՐԻԱՅՈՎ

ԼՈՒՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

1. Գ. Դավթյան.—Քիմիական տարրեր տարրերի նշանակությունը բույսերի համար
2. Ա. Հաղուրդյան.—Ինչպես պետք է պահել հանքային պարար-տանյութը
3. Գ. Մարջանյան.—Գյուղատնտեսության մեջ օգտագործվող թու-հավոր նյութերը
4. Ա. Սարգսյան.—Գաղձը (գալլուկը) և պայքարը նրա դեմ
5. Դ. Խալաթյան.—Թթենու տերևը որպես շերամի կեր
6. Թ. Թադևոսյան.—Լորու մշակությունը Լենինականի հարթա-վայրում
7. Գ. Դավթյան.—Ազոտական պարարտանյութերը և նրանց կիրա-րումը
8. Ա. Մուրադյան.—Հայաստանի վայրի զաթանախշիկները
9. Լ. Հ. Մեղիկյան.—Արհիդոֆիլ կաթ
10. Ա. Գ. Մեղյան.—Կերերի սիլոսացումը